

NUTQIY KOMPETENSIYANING TURLARI, MAZMUN-MOHIIYATI VA ELEMENTLARI ВИДЫ, СОДЕРЖАНИЕ И ЭЛЕМЕНТЫ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Temirova Kumushoy Sadriddinovna

Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi II kurs magistri, Buxoro shahar 12-IDUM ning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya:

Bu maqolada kompetensiyaning mazmun mohiyati turlari, insonning butun hayoti davomida shakllanib hamda rivojlanib borishi va ularni faoliyat turi yoki fan tarmog'i bo'yicha chegaralab bo'lmashligi, kompetensiyaning shakllanishiga ma'lum bir vaqt davomida to'plangan bilim va malakalar zamin yaratib borishi haqida fikr va mulohazalar keltirib o'tilgan.

Bundan tashqari yangi o'quv dasturi asosida yaratilgan ona tili va o'qish savodxonli darsligidagi nutqiy kompetensiyalarning o'rni va ahamiyati, undagi nutqiy mavzular doirasida qanday malaka talablari qo'yilgani, bunda qaysi jihatlarga e'tibor berish lozimligi, rejada ajratilgan soatlarga muvofiq darslarni tashkil etish bo'yicha tavsiyalar, darslikdagi mashq, topshiriqlarning bajarishdagi maqsad va vazifalar bayon qilingan.

Аннотация:

В данной статье рассматриваются виды содержания и сущности компетентности, формирование и развитие человека на протяжении всей его жизни, а также то, что они не могут быть ограничены родом деятельности или отраслью науки, знаниями и умениями, накопленными за определенный период времени создают основу для формирования компетентности. даны мысли и комментарии о прогрессе.

Кроме того, роль и значение речевых компетенций на родном языке и грамотности чтения учебника, созданного на основе новой учебной программы, какие требования к навыкам установлены в рамках речевых предметов в нем, на какие аспекты следует обратить внимание, отведенные часы в плане описаны рекомендации по организации соответствующих занятий, упражнения в учебнике, цели и задачи при выполнении заданий.

Abstract:

In this article, the types of content and essence of competence, the formation and development of a person throughout his life, and the fact that they cannot be limited by the type of activity or branch of science, the knowledge and skills accumulated over a certain period of time create

the basis for the formation of competence. thoughts and comments about the progress are given.

In addition, the role and importance of speech competences in the mother tongue and reading literacy textbook created on the basis of the new curriculum, what skill requirements are set within the speech subjects in it, which aspects should be paid attention to, the hours allocated in the plan recommendations on the organization of appropriate lessons, exercises in the textbook, goals and tasks in the performance of tasks are described.

Kalit soʻzlar: nutq, ogʻzaki va yozma savodxonlik, nutqiy koʻnikma, nutqiy kompetensiya, mashq, oʻquv topshirigʻi, matn ustida ishlash.

Аннотация:

Ключевые слова: речь, устная и письменная грамотность, разговорные навыки, говорение. компетенция, упражнение, задание, работа над текстом.

Keywords: speech, oral and written literacy, speaking skills, speaking competence, exercise, task, work on the text.

Mamlakatimizda kelajagimiz davomchilari boʻlmish yoshlarga innovatsion, ilgʻor usullar va metodlarni qoʻllab, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanib taʼlim berish hamda oʻquvchilarning taʼlimdagi sifat samaradorligini oshirish, yoshlarni raqobatbardosh qilib tarbiyalash taʼlim tizimi oldida turgan asosiy vazifa hisoblanadi. Oʻzbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentyabrdagi “Yoshlarga oid davlat siyosati toʻgʻrisida”gi Qonuni, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “Oʻzbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish boʻyicha Harakatlar strategiyasi toʻgʻrisida”gi PF-4947-sonli, Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi «Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimining davlat taʼlim standartlarini tasdiqlash toʻgʻrisida»gi 187-sonli qarori, 2019-yil 29-apreldagi “Oʻzbekiston Respublikasi xalq taʼlimi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi PF-5712-sonli Farmonlarida belgilangan qator vazifalar oʻquvchilarning lingvistik va nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga zamin hozirlaydi. Shu bois ilm berishda sharq allomalari mustaqil fikrlash, fikrni bayon qilish, nutq tuzish jarayonidagi muhim jihatlarni qamrab oluvchi ilmiy qarashlarini qayd qilganlar va shu bilan bir qatorda, nutqning ilmiy- nazariy tomoni lugʻatlarda, darslik va oʻquv va metodik qoʻllanmalarda izoh berilib, atroflicha yoritilgan.

Farobiyning fikricha, qanday qilib taʼlim berish va taʼlim olish, fikrni qanday ifodalash, bayon etish, qanday soʻrash va qanday javob berish (masalasi)ga kelganda, bu haqdagi ilmlarning eng birinchisi jismlarga, yaʼni substantsiya va aktsidentsiyalarga ism beruvchi til haqidagi ilmdir. Ikkinchi ilm grammatikadir. U jismlarga berilgan ism (nom)larni qanday tartibga

solishni hamda substantsiya va aktsidentsiyaning joylashishiga va undan chiqadigan natijalarni ifodalovchi hikmatli soʻzlarni va nutqni qanday tuzishni oʻrgatadi. Uchinchi ilm mantiqdir. U maʼlum xulosalar keltirib chiqarish uchun mantiqiy figuralarga binoan qanday qilib darak gaplarni joylashtirishni oʻrgatadi. Bu xulosalar yordamida biz bilmagan narsalarni bilib olamiz, hamda nima toʻgʻri va nima yolgʻon ekanligi haqida hukm chiqaramiz”. Oʻquvchilar nutqida mantiq ilmiga asoslanib fikr-mulohaza bildirish maqsadga muvofiq. Shu bois ular xotirasidagi soʻz zahirasini oʻz nutqi orqali harakatga keltiradi.

Ona tili fanini oʻqitishning asosiy vazifasi sifatida “oʻquvchi shaxsini fikrlashga, oʻzgalar fikrini anglashga, oʻz fikrini ogʻzaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani shakllantirish, oʻquvchida grammatikaga oid oʻzlashtiriladigan bilimlarni (fonetika, leksikologiya, yozuv, soʻzning tarkibi, soʻz yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish, ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda toʻgʻri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat” ekanligi belgilangan.

Kompetensiyalarni shakllantirishga yoʻnaltirilgan taʼlim – oʻquvchilarning egallangan bilim, koʻnikma va malakalarini oʻz shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qoʻllay olish imkoniyatidir. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan taʼlim oʻquvchilarda mustaqillik, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega boʻlish, tashabbuskorlik, mediaresurslar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oʻz faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sogʻlom raqobat hamda umummadaniy koʻnikmalarini shakllantirdi.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida tayanch va fanga oid (nutqiy va lingvistik) kompetensiyalarning shakllantirilishi belgilab berilgan.

Kompetensiya – fan boʻyicha egallagan nazariy bilim, amaliy koʻnikma va malakalarni kundalik hayotda duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni yechishda foydalanib, amaliyotda qoʻllay olishdir.

2020-yildan boshlab Milliy oʻquv dasturi loyihasi doirasida xalqaro tajriba hamda mehnat bozori talablarini hisobga olgan holda, umumtaʼlim maktablari uchun 22 ta fandan, xususan, “Ona tili va oʻqish savodxonligi” fanidan zamonaviy taʼlim standartlari, oʻquv dasturlari hamda ilgʻor metodikalarni, baholash tizimini ishlab chiqish maqsad qilingan.

Milliy oʻquv dasturi asosida 2020-2021-yildan boshlab umumtaʼlim maktablarida Ona tili va Oʻqish fanlarining birlashuvi natijasi “Ona tili va oʻqish savodxonligi” fani joriy etildi. Ikki fanning birlashuviga asosiy sabab ona tilini oʻqitishdagi yondashuvning oʻzgarishi boʻldi. Endilikda grammatika va yodlashga asoslangan taʼlimdan tinglab tushunish, oʻqib tushunish, fikrni ogʻzaki va yozma bayon qilishdan iborat til oʻrgatishning 4 koʻnikmasini rivojlantirishga qaratilgan taʼlim shakliga oʻtildi.

Ona tili fani asosida oʻquvchida shakllantiriladigan koʻnikmalardan biri bu oʻqib tushunishdir. Natijada oʻquvchi darslikda qoidalar oʻrniga koʻproq matnlar bilan ishlaydi va ularda oʻqib

tushunish ko'nikmasi rivojlanadi. O'quvchida o'qib tushunish ko'nikmasini Ona tili fani rivojlantirishi hisobiga o'z-o'zidan O'qish faniga zarurat qolmaydi.

2020-yildan boshlab Milliy o'quv dasturi loyihasi doirasida xalqaro tajriba hamda mehnat bozori talablarini hisobga olgan holda, umumta'lim maktablari uchun 22 ta fandan, xususan, "Ona tili va o'qish savodxonligi" fanidan zamonaviy ta'lim standartlari, o'quv dasturlari hamda ilg'or metodikalarni, baholash tizimini ishlab chiqish maqsad qilingan.

Milliy o'quv dasturi asosida 2020-2021-yildan boshlab umumta'lim maktablarida Ona tili va O'qish fanlarining birlashuvi natijasi "Ona tili va o'qish savodxonligi" fani joriy etildi. Ikki fanning birlashuviga asosiy sabab ona tilini o'qitishdagi yondashuvning o'zgarishi bo'ldi. Endilikda grammatika va yodlashga asoslangan ta'limdan tinglab tushunish, o'qib tushunish, fikrni og'zaki va yozma bayon qilishdan iborat til o'rgatishning 4 ko'nikmasini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim shakliga o'tildi.

Ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishda asosiy e'tibor o'quvchida tilga doir to'rt ko'nikma: o'qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so'zlash va yozish hamda grammatik savodxonlikni shakllantirishga qaratiladi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar voqea-hodisalarni kuzatish, anglash, qiyoslash, analiz va sintez qilishga o'rgatish orqali ijodiy va tanqidiy tafakkurini, fikrlash doirasini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Ona tili va o'qish savodxonligi fani ushbu maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Mashq daftarida darslikda ishora qilingan, maxsus belgi bilan ajratilgan topshiriqlar bajarib boriladi. O'quvchilar daftarga yozishlari, chizishlari, bo'sh o'rinlarni to'ldirishlari, o'qib va tinglab tushunish, matn tuzish bilan bog'liq topshiriqlarni bajarishlari hamda rasmlarni bo'yashlari mumkin. Amaldagi boshlang'ich sinf ona tili darsliklari asosida o'quvchilardagi quyidagi kompetensiyalarni rivojlantirish ko'zda tutiladi.

Nutqiy kompetensiya (tinglab tushunish, so'zlash, o'qish, yozish): -O'qituvchi nutqini, video va audio (multimedia ilovalari) matnlarni va topshiriqlarni tinglab tushuna oladi; rasmlar asosida va o'qib eshittirilgan matn yuzasidan suhbatga kirisha oladi, nutq jarayonida o'zlashtirgan yangi so'zlarni og'zaki nutqda qo'llay oladi; mashq matnidagi so'zlarni qo'shib o'qiy oladi, gap ohangiga rioya qilgan holda ravon va ifodali o'qiy oladi, harflar birikmasi ishtirok etgan so'zlarni o'qiy oladi; so'zda nechta tovush bo'lsa, shuncha bo'g'in bo'lishini bir unli tovush bo'g'in hosil qilishini, ya'ni o-na, u-ka, a-ka kabi bo'g'inga bo'la oladi, harflar birikmalari ishtirok etgan so'zlarni bo'g'inga bo'la oladi, x va h tovushli so'zlarni to'g'ri yoza oladi, bir mavzu doirasidagi savollarga javob yoza oladi, mash'al, ma'qul, ta'lim, Jur'-at, ta'-zim kabi tutuq belgili so'zlarni bo'g'inga bo'lib yoza oladi, lug'at, izohli, eshituv, yoddan yozuv, rasmlar diktant yoza oladi hamda gaplarni rasmlar tartibida ko'chira oladi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ona tili o'qitishning asosiy maqsadi turli vaziyatlarda o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, og'zaki va yozma savodxonlik malakalariga ega bo'lgan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil

va ijodiy fikrlay oladigan, o'zgalar fikrini anglaydigan – muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirish ekanligi ko'p bora ta'kidlanadi.

Demak, ona tili fanini o'qitishning asosiy vazifasi o'quvchini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglash, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani shakllantirish; o'quvchilarda grammatikaga oid o'zlashtirilgan bilimlarni (fonetika, leksikologiya, yozuv, talaffuz va imlo me'yorlariga oid tushunchalarni) rivojlantirish; tilning keng imkoniyatlaridan unumli foydalanish holda to'g'ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltiriladi. Shu maqsaddan kelib chiqqan holda, bugungi kunda ona tili ta'limining mazmuni o'zgarmoqda. Biz yillar davomida ona tili ta'limi orqali o'quvchilarga grammatik qonun-qoidalarni, nazariy bilimlarni o'rgatib keldik. Endilikda grammatika bilan bir qatorda o'quvchilardagi nutqiy kompetensiyani, ya'ni tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozish kabi amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga ko'proq e'tibor berishimiz lozim. Bu maqsadga erishishda ona tilining nutqiy kompetensiya elementlari (tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozish) ni har bir darsda amaliy qo'llash va o'quvchida bunga nisbatan ko'nikma shakllantirish darkor. Ana shu fikrlarning isboti sifatida umumta'lim muassasalarining 2-3-sinflari uchun 2022-yilda nashrdan chiqqan "Ona tili va o'qish savodxonligi" darsligini keltirish mumkin. Avvalo, mazkur darsliklar hozirgi zamon bola psixologiyasiga mos ravishda tuzilgan: mashqlardan qonuniyat yaratilishiga e'tibor qaratilgan. O'quvchi matn bilan tanishgach, o'z fikr-mulohazalari asosida xulosaga olib kelingan va nazariy matn berilgan. Mavzularni kundalik hayotga yaqinlashtirish barobarida muomala madaniyati, odob-axloq me'yorlari, milliy qadriyatlarni ulug'lovchi o'zbekona dunyoqarash bilan uyg'un matnlar berilgan. Masalan, 2-sinf darsligidagi "Oshxonamiz ramzi" audiomatni (6-bet). Ushbu audiomatndan so'ng o'quvchilarning fikrlashga, o'ylashga undovchi topshiriq berilgan.

Sizningcha, muallifning ushbu audiomatni yaratish- dan maqsadi nima?

- A Tandirdan qanday foydalanishni o'rgatish
- B Tandir qanday paydo bo'lgani haqida ma'lumot berish
- D Tandir o'zbek milliy oshxonasining ramzi ekanini tushuntirish

Bu orqali o'qunvchi eshitgan ma'lumotidan xulosani o'zi chiqaradi.

“Chumolining jasorati” (3-mashq), Bu mashq orqali o'quvchilarning o'qib tushunish malakalari rivojlantiriladi. Bunda ular bir vaqtning o'zida ham maqollarning mazmuni haqida, ham ulardan qaysi biri hikoya g'oyasiga mosligi haqida fikr yuritadilar.

Ona tili va o'qish savodxonligi darslari jarayonida o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirishda, o'quvchilarning nutqini o'stirish maqsadga muvofiqdir. O'qish fanidan qiziqarli savol-topshiriqlar tuzish va o'tiladigan mavzular bo'yicha mustahkamlashdan iborat. Bu boshlang'ich sinf o'quv -chilarining o'qishiga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, ularning fikrlash qobi-liyatlarini o'stirish, mustaqil fikrlashga o'rgatish, mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish kabi ijobiy xislatlarni shakllantirishgan iborat.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning har xil usullari va shakllarini topish va uni tadbiq etish ilimiy tadqiqotning ko'zlangan asosiy maqsadidir.

Boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'limning poydevori hisoblanadi. Shu bois mamlakatimizda boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishga alohida e'tibor berilmoqda. O'qituvchilar darsda ilg'or pedagogik texnologiyalar va o'qitishning interfaol usullaridan keng foydalanmoqda. Har bir ta'lim muassasasida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun qiziqarli o'quv-metodik adabiyotlar, jumladan, elektron resurslarning katta zahirasi mavjud. Sifatli ta'limiy faoliyatni multimedia materiallari orqali tashkil etish an'anaviy uslublarga nisbatan afzalligini o'qituvchilar anglab yetdi.

Boshlang'ich sinflarda ona Vatanga muhabbat va sadoqat, ona tilini o'qitishda tilga hurmat, shu bilan birga o'zbek tilining qanchalik boy til ekanligini anglash, o'qish va orfografik til me'yorlariga amal qilishni dars jarayonida tadbiq etish lozim. Ona tili va O'qish fanlarining qiziqarli o'tishi, interaktiv metodlarning dars jarayonida foydalanishda kompetensiyaviy yondashish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nigora Baxtiyorovna Adizova. Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirishda mustaqil ishlarning o'rni va ahamiyati. Scientific progress
2. NB Adizova, M Raimqulova. Use of alisher navoi's spiritual and enlightenment views in textbooks for grades 1-4. Актуальные вопросы современной науки и образования, 121-123
3. . NA Bakhtiyorovna, NA Bakhtiyorovna. Anvar obidjon is a children's poet. Middle European Scientific Bulletin
4. AN Bakhtiyorovna, E Dilsora. Visual Aids, Which Are Used In The Educational Process In The Use Of Didactic Games. The American Journal of Social Science and Education Innovations 3 (31), 540-545

5. AN Bakhtiyorovna, AN Bakhtiyorovna. The role of the fun genre in children's spiritual development. Middle European Scientific Bulletin 4, 38-40
6. Adizova Nigora, Adizova Nodira. Alisher Navoiyning tibbiy qarashlari. Conferences.
7. Jumayev, Ruzokul. "Sadriddin Ayniy asarlaridagi joy nomlarining tahlili." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 23.23 (2022).
8. Jumayev, Ruzokul. "САДРИДДИН АЙНИЙ АСАРЛАРИДАГИ АРАБЧА ТОПОНИМЛАР." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 23.23 (2022).
9. Xoliqulovich J. R. SADRIDDIN AYNINYNING "ESDALIKLAR" ASARIDA ANTROPONIMLARNING LEKSIK QATLAMLARI: Jumayev Ruzokul Xoliqulovich Buxoro davlat universiteti katta o'qituvchisi //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 3. – С. 34-37..
10. Xoliqulovich, Jumayev Ruzokul. "Using anthropometric units in" Esdaliklar" by Sadriddin Ayniy." European Journal Of Innovation In Nonformal Education 2.2 (2022): 295-298.
11. Jumayev, Ruzokul. "SADRIDDIN AYNINYNING "ESDALIKLAR" ASARIDA OYKONIM TURLARINING QO'LLANISHI." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 7.7 (2021).
12. Jumayev, Ruzokul. "САДРИДДИН АЙНИЙНИНГ ОДИНА ҚИССАСИДА НОМ ҚЎЙИШ САНЪАТИ." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 2.2 (2021).
13. Xoliqulovich, Jumayev Ruzokul. "Influence of Sadriddin Aini life and works in spiritual and moral development of students." Middle European Scientific Bulletin 11 (2021).
14. Jumayev, Ruzokul. "Joy nomlarining tarkibiy tahlil usullari." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 2.2 (2020).
15. Jumayev R. SADRIDDIN AYNIIY ASARLARIDA AGORONIMLARNING LEKSIK TAHLILI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 27. – №. 27.
16. Jumayev R. SADRIDDIN AYNIIY ASARLARIDA TOPONIMLARDAN STILISTIK MAQSADLARDA FOYDALANISH //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 27. – №. 27.
17. Jumayev R. САДРИДДИН АЙНИЙ АСАРЛАРИДАГИ АДАБИЙ (БАДИИЙ) ТОПОНИМЛАР //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 27. – №. 27.
18. Hayitov H. A. QUSHLARGA IBRAT-HAZRATI XIZR! //Интернаука. – 2020. – №. 12-3. – С. 72-73.
19. Khoja o'g'li T., Ahmadovich K. H. Advanced Characteristics of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – Т. 3. – №. 9. – С. 1-4.
20. Khaitov H., Amonova S. ЎЗБЕК ҲИКОЯ ВА ҚИССАЛАРИДА КУЛГИ МАДАНИЯТИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 140-144.